

LLEGENDES DE MOROS

Xavier Roviró

Originàriament sembla ser que el mot *moro* feia referència a un habitant de Mauritània, però aquí hem designat amb aquesta paraula, i ja des d'època medieval, a tots els musulmans sense distinció. Ha estat un mot que l'hem utilitzat com a contraposició a «cristians». És un terme que a la parla diària a vegades s'ha utilitzat en sentit despectiu, però que, dins de la tradició popular i el llegendari en general, no s'hi albira menyspreu, ans el contrari, s'hi respira respecte i reconeixement malgrat que ben sovint els moros són els enemics dels cristians.

Són moltíssimes les llegendes catalanes en què els moros són els protagonistes principals, aquí sols en mostrarem unes quantes com a representatives de les altres, sense voler dir això que són les més importants. Igualment nombrosos són els topònims relacionats amb els moros que es troben escampats pel nostre territori; n'hi ha un bon feix: castell dels Moros, sot dels Moros, salt de la Reina Mora, marjal dels Moros, clot dels Moros... Hi ha, a més, tot un ampli corpus de cultura popular que fa referència expressa als moros, com: frases fetes i refranys («Hi ha moros a la costa», «O tots moros o tots cristians»), expressions («A la babalà»), paraules manlevades (escarxofes), cançons («El dia de Sant Joan»), danses («Moros vénen, moros van»), festes (moros i cristians)... Tot plegat és senyal que els moros han estat molt presents, des de sempre, en el nostre imaginari popular.

Les següents llegendes, totes adaptades de la tradició oral, vindrien a ser un exemple del tipus de narració que s'explica sobre els moros, amb els seus castells, les

lluites contra els cristians, els setges, els amors i desamors.

El castell de Sant Julià (antic casal de Bellpuig, Osona) és també anomenat, com molts d'altres, castell dels Moros. Ara només en queden unes quantes parets, però les poques ruïnes que aguanten donen a entendre que havia estat un lloc important. Expliquen que fins i tot hi havia hagut una mina que des de dins del castell anava fins al pla de la Quintana. Aquesta mina els servia per escapar-se quan es trobaven acorralats.

Conten que una vegada, ja fa molts anys, els moros estaven a dins el castell i foren assetjats. El setge va durar molts dies fins que els atacants van demanar una entrevista amb el cabdill del castell. Es pensaven que després de tants dies de no deixar entrar i sortir a ningú, trobarien els de dins desanimats i mig morts de gana. Anaven a firmar el pacte de rendició. Quan varen ser a dins, els van fer entrar a una sala molt ben arreglada i els varen fer seure a una taula molt ben parada. Estaven ben despistats: com podien tenir tant de menjar si feia dies que els tenien assetjats! Però van pensar que tot allò era per dissimular i pactar amb millors condicions. Quan va arribar l'hora de menjar, varen portar a taula peix fresc. El peix era pescat d'aquell mateix matí, restava, doncs, ben palès que podien sortir per un lloc o altre fins al riu. Veient això varen comprendre que el setge no servia per a res. Els havien ben enganyat. Marxaren i abandonaren el setge.

Una llegenda semblant, però diferent alhora, explica que una vegada el castell de Balsareny (el Bages) es trobava assetjat pels moros des de

feia ja uns quants mesos. Els del castell estaven a punt de rendir-se, no podien aguantar més. Es donà la casualitat que va volar per sobre la fortalesa una àguila que, passant per sobre el pati del castell, li va caure un peix que portava al bec. El cap de les forces del castell va aprofitar l'ocasió que li queia del cel i convidà el cap dels moros a un àpat per dialogar. Un dels plats que va servir durant el banquet va ser peix fresc. El cabdill moro es va pensar que el castell deuria tenir una mina que comunicava amb el mar i decidí de suspendre el setge.

Una vegada, dins una presó molt fosca del castell de Sant Julià, hi havia tancada la princesa mora Fàtima. L'havia feta presonera el cabdill moro del castell. Ell n'estava enamorat, però la Fàtima no li feia cas, no volia saber res d'ell. Empipat, no la deixava sortir del castell. Un dia va saber que ella estava enamorada del fill d'un cristià del poble. Això no li va agradar gens i va tancar la princesa a la presó més fosca del castell. Aquest hereu ho va saber i va construir una mina fins a dins de la presó i l'alliberà. Quan el cabdill s'adonà que no hi havia la Fàtima, ja era tard. Poc temps després els moros van abandonar el castell.

Del castell de Sant Martí de Centelles (Osona) s'explica que havia estat dels moros. Mentre els moros eren els amos del castell de Sant Martí, hi feren una mina que travessava fins a Aiguafreda de Dalt, sempre per sota terra. Aquesta gruta era una construcció molt ben feta. Feia dies que el castell de Sant Martí estava envoltat de tropes cristianes. El setge semblava no acabar mai, uns atacaven mentre que els

Processó del Rei Moro, que recorda l'origen llegendari de la Mare de Déu del Bon Succés, venerada pels pagesos i a Vic perquè va portar un esclau de moreria (c.a.1930).

altres es defensaven i ningú no guanyava la batalla. Un pastor, més espavilat que tots els soldats plegats, els va proposar de lligar a les banyes de les cabres del seu ramat unes espelmes, unes teies, i a la nit ell les faria pujar cap a dalt el castell. Va triar una nit ben fosca i ho van fer tal com el pastor havia planejat. Aquella nit semblava que una tropa molt nombrosa de soldats pugés a atacar el castell. Els moros, quan van veure aquella gran quantitat de teies que pujaven, es van ben espantar. Van obrir la porta i van fugir corrents sense esperar que arribessin els falsos soldats al castell. Des d'aquella feta el lloc s'anomenà Centelles per recordar la feta de les cent teies que feren fugir els moros.

Al castell dels Moros de Casserres (Osona) hi havia un cabdill que es va enamorar perdudament de la noia de can Regàs de Manlleu (can Regàs era la casa del cap dels cristians). El pare de la noia no veia pas gaire clar l'amor entre la seva filla i el seu enemic. Convençut per la seva dona, el pare de la noia va acceptar rebre el cabdill moro quan volia sol·licitar la mà de la noia. Va acceptar el casament sota tres condicions: havia d'anar acompanyada de tres serventes i tres servents perquè en tinguessin cura, prometre que la cuidaria sempre més i, tercera, que viurien per sempre més al castell i que no se l'emportaria a la moreria.

La parella, després del casament, va anar a viure al castell de Casserres. Varen ser molt ben rebuts per tots. Durant una temporada van viure molt feliços i tots els moros estaven contents de la seva jove mestressa.

Però va arribar un dia que els cristians aconseguiren entrar al castell. Deixaren marxar a tots els qui ho volguessin i el qui es quedés el farien presoner. Tots varen marxar, menys el cabdill i la seva estimada, tal com ho havia promès. Sembla ser que van viure feliços durant molts anys al castell.

Un dels últims baluards dels moros a Catalunya va ser el castell de Siurana (el Priorat). La seva situació sobre una alta cinglera el feia inassequible i per això havia costat tant la seva conquesta. Com que era impossible entrar, els cristians organitzaren un setge. El setge s'allargava, però els moros resistien com el primer dia. Els cristians donaven per descomptat que el castell deuria tenir una mina secreta. Si volien aconseguir entrar, havien d'esbotzar una de les portes, però per més que ho intentaven no ho aconseguien. Amb tota l'astúcia possible aconseguiren que un jueu de la cort del valí els donés la clau d'una de les portes a canvi d'una gran quantitat de diners. Quan la tropa cristiana entrà al castell, els nobles àrabs havien acabat de celebrar un banquet i s'havien retirat a les seves estances.

Al castell hi habitava la reina mora Azia, famosa per la seva gran bellesa. En aquells moments s'havia despul·lat de la seva roba de seda per entrar al bany: va ser una sorpresa per als assetjants, que van restar admirats de la seva bellesa. Li prometeren que no la matarien si es convertia a la fe cristiana. Hi va estar d'acord. Mentre esperaven que es vestís, Azia va baixar a la quadra, prengué el seu cavall i es llançà a l'abisme. Des de llavors encara resta l'empremta de la pota que va deixar el cavall marcada a la roca en saltar. Es coneix per tot arreu com el Salt de la Reina Mora.

Dos grans cavallers, Galceran de Pinós i Sanserni de Sull, que lluitaren a les ordres de Ramon Berenguer, foren presos durant la conquesta d'Almeria. Per alliberar-los el rei moro va demanar, com a rescat, cent donzelles cristianes, cent mil dobles d'or, cent cavalls blancs, cent peces de brocat de Tuir i cent vaques prenyades. Els pares i tots els vassalls d'en Galceran van començar a vendre béns i terres, i empenyorar drets i privilegis, fins a obtenir el rescat. Ho van aplegar tot, sols els faltaven les cent donzelles cristianes. Llavors, els vassalls de cada una de les cases i dels masos de les valls i les serres de tota la baronia de la casa de Pinós (Bagà, Guardiola, Saldes, l'Aspar, Gósol, Gisclareny) donaren una donzella si en tenien dues, o dues si en tenien tres. Així van ser aplegades les cent donzelles.

Va arribar el dia i les donzelles i la resta del rescat van sortir del port de Salou en direcció a Granada, on es trobaven presos els dos cavallers. Mentrestant, sant Esteve, el sant venerat per Galceran, patró de Bagà i de la família Pinós, va fer el miracle d'alliberar-los. Va aparèixer a la presó on jeien Galceran i Sentserni, tot es va il·luminar d'una gran claror, va agafar Galceran de la mà i el portà fora la presó. A Sentserni li va succeir el mateix gràcies al seu patró, sant Genís. Passaren per llargs passadissos que no s'acabaven mai fins que sortiren a la

llum del dia, no sabien pas on els havien menat. Preguntant a uns pescadors van saber que es trobaven al port de Salou.

Van veure que pel camí venia tot un seguici format per cent cavalls blancs, cent vaques prenyades, carros carregats amb grans paquets i cent donzelles. En Galceran els va preguntar qui eren i el batlle de Bagà, que no els va reconèixer pas, els hi va explicar amb tots els detalls. L'alegria de tots fou enorme. En agraïment, el baró va redimir de tot tribut els masos que havien lliurat les seves filles i va donar un dot a les donzelles per quan es casessin.

Es veu que per aquella època, a moreria, els cristians eren venuts com a esclaus. Una vegada, va anar per aquelles terres un Torelló. Allí el varen agafar i el feren esclau. Un dia va veure que la boca d'una regadora de l'hort era tapada per una figura de la marededéu. Quan no el van veure, va agafar aquell tap, aquella imatge de la marededéu, i se'l va amagar al sarró perquè ningú no l'hi prengués. Era una home de molta fe i va prometre a la Mare de Déu que si podia tornar a Catalunya li faria tants honors com podria. Un dia, després de treballar, mentre era clar, es va adormir ben agafat al sarró i quan es va despertar va sentir unes campanes. Van resultar ser les campanes de Barcelona. No sabia com hi havia anat a parar, però es va trobar al port de Barcelona. Després va anar cap a casa seva, a Torelló. Però quan va arribar a Vic el sarró on hi portava la imatge de la verge se li va fer tan i tan pesat que no podia ni caminar. Va comprendre que la Mare de Déu li feia un senyal que es volia quedar a Vic. Va anar a trobar els frares de la Mercè i els va explicar el fet. Els va deixar la imatge i va emprendre el camí altre cop cap a casa seva. Un cop a Torelló li va fer aixecar una capelleta i va posar-hi els grillons.

La Mare de Déu del Bon Succés era venerada pels pagesos i a Vic, fins fa pocs anys, es feia una gran

fiesta: hi anaven tots els pagesos i feien una processó que en deien la processó del Rei Moro.

S'explica que a Catalunya els berebers arribaren a tenir aversió a altres musulmans pel seu exagerat fanatisme i en més d'una ocasió lluitaren al costat dels cristians en contra dels moros. Una vegada prengueren com a cabdill a Munussa, que havia estat un antic servidor del rei moro de Granada i s'establí a Llivia. Munussa estava molt enamorat de Lampègia, filla del duc d'Aquitània. El pare de Lampègia li concedí la mà de la filla si es convertia al cristianisme. Munussa fou batejat i ajudà els cristians a reconquerir Catalunya. Quan el rei moro va conèixer la traïdoria, féu atacar el castell de Llivia amb totes les forces possibles i donà l'ordre de tallar el cap dels dos amants. La força mora aconseguí batre el castell, però Munussa i Lampègia es varen escapar. Foren perseguits i els sorprengueren a la Molina (Alp) assedegant-se a la font de la Reina. Allà mateix, a ell li tallaren el cap, però respectaren Lampègia degut a la seva bellesa. La feren muntar dalt un cavall i a la cua li penjaren la testa del seu enamorat. Un cop a Ribes de Freser trobaren el rei moro, que els rebé amb gran alegria i prengué a Lampègia com a una més del seu harem. Quan el pare de la noia ho va saber, organitzà un gran exèrcit de cristians i berebers per anar a rescatar Lampègia.

Algunes llegendes, que no he recollit de la tradició oral, vénen a explicar els nostres orígens com a nació, són llegendes fundacionals en què molt sovint hi surten les victòries contra els moros. Són diversos els pares llegendaris de la formació de Catalunya que tingueren relació amb els moros: Otger Cataló, el comte Arnau, Galceran de Pinós, Carlemany... I derrotaren els exèrcits moriscos a molts llocs: al pla de Barcelona, al Vallès, a la ciutat de Manresa, a Ripoll... És tan extens tot plegat que sols esmentaré un parell més de llegendes.

Es diu que les muntanyes de Montgrony (Ripollès) varen ser el nucli més important de la resistència catalana als moros invasors i el comte Arnau en va ser el més gran heroi alliberador. Hi ha qui diu que Arnau va reunir les forces catalanes a coma Armada i va derrotar els moros als Closos, a la coma dels Moros o a la fossa dels Moros, prop de Gombrèn.

A Otger Cataló i els nous barons de la Fama (Dapifer de Montcada, Galceran de Pinós, Hug de Mataplana, Guillem de Cervera, Ramon de Cervelló, Pere d'Alemanya, Gibert de Ribelles, Roger d'Erill i Ramon d'Anglesola), se'ls hi atribueix la fundació de la nació catalana. En el llegendari escrit s'explica que Otger va ser alimentat per la llet d'una ovella i protegit per un gos que li llepava les ferides, amagat a dins d'una cova prop de Montgrony. Això fou a resultes de les lluites contra els sarraïns. Otger va restar sol al Pirineu, malferit i menjant fruites del bosc. Un cop refet, tornà a guerrear, aconseguint grans victòries. Per conquerir les terres ocupades pels moros, cada un dels barons va seguir un vent diferent.

Es creu que el rei Pere I va guanyar una important batalla contra els moros després d'invocar sant Jordi. En agraïment, el rei va nomenar sant Jordi patró dels cavallers i de tota la noblesa catalana. Això deuria ser molt a principis del segle XI.

Salt de la Reina Mora, a Siurana.